

Kudüs'teki Özbek Tekkesinde Bulunan Çağatayca Yazmalar

The Chagatai Manuscripts at the Library of the Uzbek Zawiyah in Jerusalem

Serkan ÇAKMAK *

Öz

Bu çalışmada Kudüs'teki Özbek Tekkesinin kütüphanesinde bulunan Çağatayca el yazması eserlerin her yönüyle detaylı bir tanıtımının yapılması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak yazma eserlerin Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesi tarafından sağlanan dijital görüntüleri kullanılmıştır. Bu görüntülerin sağladığı bilgiler tekke kütüphanesindeki el yazması eserler için hazırlanan biri basılı diğeri dijital iki katalogdaki bilgilerle karşılaştırılmıştır. Belirlenen eksiklikler tamamlanmış ve yanlışlar düzeltilmiştir. Üç ana başlıktan oluşan bu çalışmanın giriş kısmında Müslümanlar için Kudüs'ü kutsal kılan özelliklerden, bu özellikler bağlamında tarih boyunca Müslüman derviş ve hacıların mukaddes ziyaret mekânı olmasından, şehrin Osmanlı idaresinde bulunduğu dönemde İslam dünyasının her yanından özellikle Orta Asya'dan gelen hacı ve dervişler için burada inşa edilen tekke ve zaviyelerden bahsedilmiştir. Geldikleri memleketlerden çeşitli kültür ürünlerini de Kudüs'e taşıyan ziyaretçilerin uğraklarından biri olan Özbek Tekkesinin bulunduğu yer, tarihi, hizmetleri ve mimarisi ile tekke hakkındaki diğer bilgiler ilk başlıkta ele alınmıştır. Farklı İslam beldelerinden getirilen el yazması eserlerle oluşturulan tekke kütüphanesi ikinci başlık altında beyan edilmiştir. Kütüphanedeki Çağatayca el yazması eserler ise üçüncü başlıkta tanıtılmıştır. Çağatayca yazılan metinlerin içerisinde yer aldığı el yazmaları her yönüyle kapsamlı bir şekilde tavsif edilmiş ve metinlerden çeviri yazı örnekleri sunulmuştur. Açıklama kısmında yazmayla ilgili dikkat çeken hususlar ve kataloglardaki eksikler ile yanlışlar dile getirilmiştir.

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
serkancakmak@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0632-5861
Erzurum / TÜRKİYE

* Assoc. Dr., Atatürk University
Faculty of Literature, Department of
Turkish Language and Literature
serkancakmak@atauni.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0632-5861
Erzurum / TÜRKİYE

Anahtar Kelimeler:

Çağatayca, yazmalar, Kudüs, Özbek Tekkesi, Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesi.

Abstract

This paper intends to elaborately describe the Chagatai manuscripts at the library of the Uzbek Zawiyah in Jerusalem. The images of the manuscripts digitalized by the Hill Museum and Manuscript Library are used for this purpose. All the data based on the photos are compared with the information provided by both the printed and digital catalogs prepared for the manuscripts. Identified deficiencies have been completed and errors have been corrected. This paper consists of an introduction and three main chapters. Aspects making Jerusalem sacred for Muslims, the fact that Jerusalem has been a holy route for Muslim dervishes and pilgrims throughout history, and the lodges and quarters built in this city during the reign of the Ottomans for dervishes and pilgrims who came from around the Muslim world, particularly Central Asia, are stated in the introduction. The location, architecture, services, and history of the Uzbek Zawiyah, which was one of

Başvuru/Submitted: 16/01/2023

Kabul/Accepted: 20/03/2024

the destinations of visitors who transported various cultural goods from their homeland to Jerusalem, are mentioned in the first chapter. The library of the zawiya, comprised of manuscripts transported here from different Islamic areas, is expressed in the second chapter. The Chagatai manuscripts at the library are described in the third chapter. Manuscripts, including Chagatai texts, are elaborately explained in every way, and transcribed texts taken from samples of the manuscripts are presented in the last chapter.

Keywords:

Chaghatai, manuscripts, Jerusalem, Uzbek Zawiya, Hill Museum and Manuscript Library.

Makale Bilgileri

Atıf: Çakmak, S. (2024). Kudüs'teki Özbek Tekkesinde Bulunan Çağatayca Yazmalar. *Selçuk Türkiyat*, (61): 263-287. Doi: 10.21563/sutad.1474196

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.
Katılımcı Rızası: Katılımı yok.
Mali Destek: Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.
Çıkar Çatışması: Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Telif Hakları: Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.
Değerlendirme: İki dış hakem / Çift taraflı körleme.
Benzerlik Taraması: Yapıldı – iThenticate.
Etik Beyan: sutad@selcuk.edu.tr, selcukturkiyat@gmail.com
Lisans: Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı ile lisanslanmıştır.

Article Information

Citation: Çakmak, S. (2024). Kudüs'teki Özbek Tekkesinde Bulunan Çağatayca Yazmalar. *Selçuk Türkiyat*, (61): 263-287. Doi: 10.21563/sutad.1474196

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.
Informed Consent: No participants.
Financial Support: The study received no financial support from any institution or project.
Conflict of Interest: No conflict of interest.
Copyrights: The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.
Assessment: Two external referees / Double blind.
Similarity Screening: Checked – iThenticate.
Ethical Statement: selcukturkiyat@gmail.com, fatihnumankb@selcuk.edu.tr
License: Content of this Journal is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Kudüs ve çevresi, Orta Doğu semitik inanç geleneğinin temsilcisi olan üç büyük tek tanrılı din (Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam) açısından farklı gerekçelerle¹ kutsal kabul edilen bir bölgedir. Kudüs her üç dinin de kutsallık attettiği tapınaklara ve ziyaret mekanlarına ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle şehir ve çevresi söz konusu dinlere inananların tarih boyunca iktidar mücadelelerine sahne olduğu gibi hacıların uğrak noktası ve dinî etkinlikler için buluşma zemini durumuna gelmiştir. Kudüs bu yönüyle önemini daima korumuş ve özellikle hac dönemlerinde farklı dinlerden, coğrafyalardan, kültürlerden birçok insanı ağırlamıştır.

Yahudiler² ve Hristiyanlar³ için Kudüs hacın hedef menzili iken Müslümanlar hac ibadetinin farz uğrakları olan Mekke ve Medine yanında, kutsal kabul ettikleri üçüncü bir mekân olarak, Kudüs'ü yolculukları esnasında sıklıkla ziyaret etmişlerdir. Kuran'da ismi zikredilen birçok peygamberin yaşadığı bir bölge olması, İslam'ın ilk kiblesi Mescid-i Aksa'nın burada bulunması ve İsrâ mucizesinin varış noktası kabul edilmesi (Harman, 2019, s. 12) gibi birçok husus Kudüs'ü Müslümanların mukaddes mekanlarından birisi yapmaktadır. Her ne kadar Kuran'da adı geçmeseyse de 21 suredeki 70 kadar ayetin doğrudan veya dolaylı olarak Kudüs'e işaret ettiği düşünülmektedir (El-Khatib, 2001, s. 35). Bahsedilen durumlar dışında Mescid-i Aksa özelinde Kudüs'ün kutsallığını vurgulayan bir hadis literatürü de mevcuttur (Harman, 2019, s. 17-19).

Kudüs'ü İslam dini açısından mukaddes kılan yukarıdaki tüm nitelikler etrafında Müslümanları burada bulunmaya teşvik eden birçok inanç gelişmiştir⁴. Daha fazla sevap kazanmayı ve ahiret azabından kurtulmayı vadeden bu inançlar ile Kudüs'ün manevi değeri, en çok Müslüman hacıları ve sufileri bu bölgeye çekmiştir. İslam devletinin ilk yıllarından itibaren Müslümanlar tarafından yönetilen Kudüs ve çevresi tarihî süreçte İslam dünyasının dört bir yanından gelen Müslüman hacı ve sufileri ağırlamıştır. Kudüs'ü ziyarete gelen hacıların sayısı ve çeşitliliği yüzyıllar içerisinde

¹ Yahudilikte Tanrı'nın krallık için seçtiği şehir, bizzat Rabb'in meskeni ve kıyamete yakın Mesih'in Yahudi krallığını tekrar kuracağı şehir olduğuna inanılır. Yahudi inancının temel tapınağı olan Süleyman Mabedi de burada inşa edilmiştir (Harman, 2002, s. 326). Hristiyanlık açısından Kudüs ve çevresinin önemi ise doğrudan İsa'nın doğduğu, dinini tebliğ ettiği ve çarmıha gerildiği yer olmasıyla ilgilidir.

² Yılda üç kez (Pesah, Şavuot ve Sukkot bayramlarında) her Yahudi erkek kurban sunmak amacıyla Süleyman Mabedi'nde bulunmakla yükümlüdür (Harman, 2002, s. 326).

³ İlk dönem Hristiyanları Yahudiler gibi Süleyman Mabedi'ni ziyaret ediyorlardı ancak Kudüs'e yapılan hacın gelişmesi dinî bir yükümlülüğün ziyade Konstantin'in şehrin farklı noktalarında kilise inşa ettirmesiyle başlamıştır. Bu yapım faaliyeti birçok Hristiyan'ı İsa'nın doğup büyüdüğü yerleri görmeye teşvik etti. Hristiyanlıkta hac ibadetini yerine getirmek için belirli bir zaman dilimi bulunmadığı gibi zaman içerisinde Kudüs'ün yanı sıra Anadolu, Avrupa ve hatta Amerika'da yeni hac merkezleri oluşmuştur (Harman, 1996, s. 384, 385).

⁴ Bazıları İslam peygamberine isnat edilen hadislerle de desteklenen bu inançları içeren yazılı bir literatür de İslam dünyasında oluşturulmuştur. Bu yazılı kaynaklardan biri olan Beytu'n-Nufûs adlı eserde dile getirilen inançlardan bazıları şunlardır: Kudüs mahşerin gerçekleşeceği yerdir; her kim Mescid-i Aksa'yı ziyaret ederse günahları bağışlanır, kendisine bin şehit sevabı verilir ve cehennem ateşinden korunur; Kudüs'te kılınan bir namaz Mekke ve Medine hariç başka bir yerde kılınan namazdan yüz bin kat daha hayırlıdır; Kudüs'te verilen bir dirhem sadaka cehennem ateşinden kurtulmaya vesiledir (Matthews, 1932, s. 174).

artmıştır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Hindistan, Tataristan, Çin sınırları, tüm Orta Asya ülkeleri, Mısır, Nübye, Fas, Afrika'nın doğu kıyıları, Arabistan, Avrupa ve Asya'daki tüm Türk illeri gibi İslam coğrafyasının her bucağından kalabalık hacı gruplarının özellikle Nebi Musa bayramı kutlamaları için Kudüs'e geldiği bilinmektedir (Finn, 1878, s. 223).

Birbirinden çok uzak İslam diyarlarından Hicaz'a uzanan farklı güzergahlardaki belli merkezlerde çeşitli tarikatların müntesipleri⁵ tarafından inşa edilen tekke ve zaviyeler, hacılara ücretsiz konaklama ve diğer bazı hizmetleri sunmuşlardır. Hac yolları üzerinde bulunan söz konusu tekke ve zaviyelerin yer aldığı önemli merkezlerden biri de Kudüs'tür.

Kudüs'e Osmanlı eyaletlerinden, Orta Asya'dan, Hindistan'dan ve Afganistan'dan gelen hacılar ve sufiler bu şehirde Nakşibendi, Kalenderi, Kadiri ve Çisti⁶ (Zarcone, 2012, s. 46) tarikatlarına mensup sufilerin idaresindeki tekke ve zaviyelerde konaklayabilirlerdi. Sözü edilen anlamda Kudüs'te faaliyet gösteren tekke ve zaviyeler şunlardır: Özbek Tekkesi (ez-Zaviyatü'n-Nakşibendiyye), Esadiye Zaviyesi (ez-Zaviyetü'l-Esadiyye), Kadiriye Zaviyesi, Afgan Tekkesi (ez-Zaviyatü'l-Afganiyye), Hindîler Tekkesi (ez-Zaviyatü'l-Hunûd).

Özellikle Orta Asya'dan Kudüs'e uzanan hac yollarında Nakşibendilerin diğer sufi tarikatlarına göre daha nüfuzlu olduğu görülür⁷ (Zarcone, 2012, s. 47-53). Çoğu Nakşibendi tarikatına müntesip Orta Asyalı sufilerce idare edilen Özbek tekkeleri, söz konusu hac güzergahında yer alan tekke ve zaviyeler arasında en yaygınlarıydı. Nitekim sadece Osmanlı yönetimindeki memleketlerde üçü İstanbul'da olmak üzere Drama, Edirne, Bursa, Afyon Adana, Antakya, Halep, Şam, Bağdat, Kahire, Kudüs, Mekke ve Medine gibi merkezlerin her birinde birer Özbek tekkesi bulunmaktaydı⁸.

Osmanlı topraklarındaki Özbek tekkeleri, yalnızca Orta Asya'dan gelen sufi ve hacılara değil aynı zamanda Türkistan'dan taşınan kültür varlıklarına da zaman zaman ev sahipliği yapmıştır. Bünyesinde bulunan kütüphanedeki Doğu Türkçesi el yazmaları günümüze kadar ulaşan Kudüs Özbek Tekkesi de bunlardan biridir.

Kudüs'teki Özbek Tekkesinin kütüphanesinde bulunan tüm el yazması eserlerin bugüne kadar yalnızca Arapça bir katalogu hazırlanmıştır. Söz konusu kütüphanedeki Türkçe el yazması eserlerin tanıtıldığı herhangi bir Türkçe yayın bulunmadığı gibi Arapça hazırlanan katalogda da bazı eserlere yer verilmemiş ve bazıları hakkında ise eksik ya da yanlış bilgiler sunulmuştur. Öte yandan tekkenin kütüphanesinde bulunan el yazması eserlerin tamamı 2011-2015 yılları arasında Hill Müzesi ve El Yazmaları

⁵ Özellikle on dokuz ve yirminci yüzyıllarda genel olarak Filistin bölgesinde faaliyet gösteren sufi teşkilatları hakkında bilgi almak için bk. (Jong, 1983).

⁶ Bu tarikatlara ait tekke ve zaviyelerin yanı sıra Kudüs'te bir de Mevlevihane bulunduğu biliniyorsa da bu Mevlevihane'de hacıların konakladığına dair herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Kudüs'teki Mevlevihane hakkında daha fazla bilgi almak için bk. (Tütüncü, 2006, s. 699-700; Tütüncü, 2007, s. 675).

⁷ Orta Asyalı Nakşibendilerin tarih boyunca hac yollarındaki varlık ve faaliyetleri hakkında detaylı bilgi almak için bk.(Algar, 2012).

⁸ Osmanlı Devleti'nin yönetimi altındaki topraklarda bulunan Özbek tekkeleri hakkında toplu bilgi için bk. (Alkan, 2019).

Kütüphanesi tarafından dijitalleştirilmiş ve yeniden kataloglanmıştır. Gerek Türkçe bir yayınlara şimdiye kadar tantılmamış olması gerek Arapça hazırlanan katalogdaki eksik ve yanlışlıklar gerekse yakın zamanda dijitalleştirilerek yeniden tasnif edilmiş olması nedeniyle Kudüs Özbek Tekkesi kütüphanesindeki Osmanlı ve Doğu Türkçesi yazmaları bu çalışmaya konu edilmiştir. Çalışmanın temel amacı bu el yazması eserler hakkında detaylı bilgiler sunmaktır. Bu amaca yönelik olarak öncelikle Kudüs'teki Özbek Tekkesi hakkında birtakım bilgiler verilecektir.

Kudüs Özbek Tekkesi

Eski Kudüs şehrinde Sion Kız Kardeşler Manastırı (Soeurs De Sion Convent) karşısındaki Çile Sokağı (Via Dolorosa) üzerinde güneye ayrılan ara yolun sonunda (Arnon, 1992, s. 24), bu yol ile Mescid-i Aksa'nın kapılarından biri olan Gavanime Kapısı'na giden yolun kesiştiği noktada (Barakat, 2003, s. 1), Ecce Homo Kemerî'nin (Hadrian Takı) hemen altında (Tütüncü, 2006, s. 142) yer alan Özbek Tekkesi; Nakşibendi Zaviyesi (ez-Zaviyatu'n-Nakşebendiyye), Özbek Zaviyesi (ez-Zaviyatu'l-Uzbekiyye) ve Buhari Zaviyesi (ez-Zaviyatu'l-Buhârîyye) (Zarcone, 2012, s. 66) gibi adlarla da bilinir (Algar, 2012, s. 49).

Bir zamanlar bir mescit ve dört derviş hüccresinden oluşan tekkenin mimarisi zaman içerisinde değişmiştir. 1983'te dört derviş hüccresi ile bir oda yıkılmış yalnızca Muhammed Salih'in mezarı üzerindeki kubbe ile mescit ayakta kalmıştır (Zarcone, 2012, s. 68). Tekke bugün dikdörtgen biçimli mescit ile sonradan eklenen bölümler ve mağazadan oluşmaktadır. Bunlara ek olarak müstemilatın güneybatısında kalan küçük bir bahçe de vardır⁹. Bu bahçede Şeyh Muhammed Salih el-Özbekî, Şeyh Hasan bin Muhammed el-Özbekî ve Şeyh Muhammed Yakub el-Buharî gibi Buharî ailesinden şeyhler ve alimlerin mezarlarının yer aldığı bir hazire bulunur (Barakat, 2003, s. 1).

Osmanlı sicil defterinde Mehmed Paşa'nın damadı Kapıcıbaşı Sufi Osman Ağa ibn Abdulmuin'in 1024 yılının Şevval ayında (1615 yılı Ekim ya da Kasım ayı) Kudüs'te Nakşibendi zaviyesi inşa ettirdiği ve buraya büyük miktarda taşınmaz ve para vakfettiği bilgisi bulunur (Tütüncü, 2007, s. 675). Bu bilgi, Tekke'nin Osmân Bey bin Abdulmuîn adlı İstanbullu bir sufi tarafından kurulduğunu açıkça göstermektedir. Tekke, daha sonraki dönemlerde Orta Asya ile ilişkisi bulunan dervişlerin yönetimine girmiştir. Tekkenin kurucusu Osman Bey'in Buharalı olduğunu ileri süren son dönemlerdeki iddialar¹⁰ yanlıştır. (Algar, 2012, s. 49).

⁹ Tekkenin mimarisi hakkında burada ifade edilenlerin yanı sıra daha detaylı bilgi almak için bk. (Natseh, 2000, s. 904-911).

¹⁰ De Jong Kudüs'teki ilk Nakşibendi zaviyesinin on yedinci yüzyıl başlarında Osman el-Buharî adlı bir sufi tarafından kurulduğunu ifade eder (Jong, 1983, s. 167). Benzeri iddiaları tekkenin 2010 yılında ölen son şeyhi Abdulaziz Buhari (Feldinger, 2010) ve oğlu İzadeni Abdulaziz Musa Buhari'nin (Gangat, 2017) ifadelerinde de görmek mümkündür. Kendileriyle yapılan görüşmelerde Şeyh Abdulaziz ve oğlu atalarının 1616 yılında sufi öğretileri anlatmak üzere Buhara'dan Kudüs'e geldiğini dile getirmişlerdir (Gangat, 2017)

Tekkenin Özbek kimliğini kazanması ve Nakşibendi tekkesi olarak bilinmesi süreci, 1731'de vefat eden¹¹ Şeyh Muhammed Salih el-Özbekî ile başlamıştır. On sekizinci yüzyıl ortalarında tekkeyi idare eden, genişletip geliştiren Şeyh Muhammed Salih ölünce dönemin Kudüs valisi Ağa Pervanezade onun mezarı üzerine bir kubbe inşa edilmesini emretmiştir (Zarcone, 2012, s. 66).

Tekkenin Şeyh Muhammed Salih ile başlayan Orta Asya ve Nakşibendi tarikatı ilişkileri yirminci yüzyıla kadar gelişerek devam etmiştir. Bu ilişkiler çerçevesinde tekke, başta Orta Asyalı Nakşibendi dervişleri olmak üzere Anadolu, Çin, Hindistan ve hatta Güney Afrika gibi farklı İslam beldelerinden birçok ziyaretçiyi ağırlamıştır. Dervişler, hacılar ve diğer ziyaretçilere tekke de ücretsiz konaklamanın yanı sıra bir miktar da yiyecek verilmiştir. Tekke kütüphanesinde bulunan iki defter ziyaretçilerin çeşitliliği ve aldıkları hizmetler hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Bu defterlerden birincisi 1911-1956 yılları arasında hepsi Nakşibendi tarikatına mensup dervişlerce yazılan kayıtları içerirken (Zarcone, 2012, s. 85-95, 132-184) ikinci defter 1909-1933 yılları arasında tutulan ziyaretçi defteridir (Zarcone, 2012, s. 95-108).

Son dönemlerde Buhari soyundan gelen şeyhler tarafından idare edilen tekkenin yukarıda bahsedilen işleyişi, Şeyh Musa Buhari (1919-1973)'den sonra sekteye uğramıştır. Bu durumun temel nedeni oğlu Şeyh Abdulaziz Buhari'nin 1970-1990 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşamasıydı (Zarcone, 2012, s. 84). Abdulaziz Buhari'nin ABD'ye gidişine kadar Özbek Tekkesinde her perşembe gecesi zikir için toplanılır, yüzlerce hacı Özbek pilavı ile doyurulur ve kitaplar okunurdu. Buhari, Kudüs'e döndükten sonra tekkenin bu eski işlevini devam ettiremeye de ölümüne kadar (03.06.2010) geçen sürede tekkenin Kudüs'te bir Özbek kültür merkezi gibi hizmet vermesini sağlamıştır (Gangat, 2017).

Asırlarca Nakşibendi dergâhı olarak dervişlere ve hacılara kapılarını açan tekke, bugün artık bir tarikat zaviyesi olarak hizmet vermiyor ancak Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış çok sayıda el yazması ve matbu esere ev sahipliği yapıyor.

Tekke Kütüphanesindeki El Yazması Eserler

Tekkenin son şeyhi Abdulaziz Buhari'nin ifadesine göre kütüphane, tekkeyi kurmak üzere Kudüs'e gelen Osman Bey'in yanında getirdiği el yazmalarıyla oluşmaya başlamıştır. Daha sonraki süreçte ise kütüphanenin gelişmesine asıl katkıda bulunanlar yine tekkenin Buharî soyundan gelen şeyhleri olmuştur. Şeyh Hasan bin Muhammed el-Özbekî (öl. 1731), Şeyh Raşid el-Buhârî (öl. 1919) ve onun oğlu Şeyh Yakub'un kütüphaneye bir dizi yeni el yazmasını kazandırdıkları bilinmektedir. Son dönem şeyhlerinden Musa el-Buhârî de fıkıh, tefsir, muhakeme yöntemleri gibi farklı alanlarda yazılmış bir çok eserle kütüphaneyi zenginleştirmiştir. Bakımları ihmal edilen el yazması eserlerin zaman içerisinde yıprandığını hatta bazılarının haşereler tarafından zarar verildiğini fark eden tekkenin son şeyhi Abdulaziz Buhari ise kütüphanedeki eserleri koruyabilmek üzere harekete geçmiş ve Kudüs'teki alimlerden

¹¹ Tekkenin dış kapısının duvarı üzerinde bulunan ve daha sonra yeri değiştirilerek mescit girişindeki şimdiki yerine koyulan 1731 tarihli mezar taşı, Nakşibendi tarikatına mensup Şeyh Muhammed Salih el-Özbekî'ye aittir (Tütüncü, 2006, s. 145).

Beşir Abdulganî Barakat'a el yazması eserlerin kataloğunu hazırlatmıştır (Barakat, 2003, s. 2).

Yazma eserlerin kataloğunu hazırlayan Barakat, tekke kütüphanesindeki yazmaların bir kısmının kaynağının Kudüs müftüsü Muhammed Tahir el-Hüseynî'nin kitaplığı olduğunu tespit etmiştir. Zira tekke kütüphanesindeki eksik yazmaların noksan kısımları, Muhammed Tahir el-Hüseynî'nin kitaplığındaki kitapların bir kısmını bünyesinde bulunduran, Kudüs'teki bir diğer önemli yazma kütüphanesi, İsaf Neşâşîbî Kültür ve Sanat Merkezinin kütüphanesindedir. Muhammed Tahir el-Hüseynî'ye ait yazmaların ne şekilde tekke kütüphanesine kazandırıldığı ise bilinmemektedir. Barakat tekke kütüphanesindeki yazmaların bazılarını Özbekistan, Endonezya, İran ve Irak gibi İslam beldelerinden tekkeye gelen hacılar ve dervişlerin yanlarında getirdiğini ifade eder. Bu yazmaların büyük bir kısmı pirinçi kağıdı üzerine yazılmıştır (Barakat, 2003, s. 3).

Barakat'ın hazırladığı katalogda yüz altmış yedi tanesi müstakil on tanesi mecmua şeklinde olan toplam yüz yetmiş yedi tane el yazması nüsha mevcuttur. Katalogda bu nüshalara yazılmış 201 eser tespit edilmiştir. Nüshaların en büyüğü 22.5X32.5 ölçülerindeki 103/18¹² numaralı nüsha iken en küçüğü 10X14.5 ebatlarındaki 150/102 numaralı nüshadır. En eskisi hicri sekizinci yüzyıla ait olan kütüphanedeki el yazması eserlerin çok büyük bir kısmı Arapçadır. Barakat tarafından 2003 yılında yayımlanan katalogda tefsir, hadis, akait, siyer, tasavvuf ve mantık gibi çeşitli konularda kaleme alınan yüz seksen Arapça esere yer verilirken katalogdaki Türkçe ve Farsça metinlerin içerisinde yer aldığı toplam nüsha sayısı ise yirmi birdir (Barakat, 2003, s. 3-5). Arapça yazılanlar dışındaki yirmi iki el yazmasının sekizinde Farsça on dördünde ise Türkçe metinler bulunur. Türkçe yazılan metinlerin içerisinde yer aldığı yazmaların beşi Çağatayca¹³ dokuzu ise Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır.

Barakat'ın 2003'te hazırladığı katalog tekke kütüphanesindeki el yazması eserlerin kayıt altına alınmasına yönelik ilk çalışma olmakla beraber kütüphanede kataloga alınmamış bazı Farsça ve Türkçe el yazması eserler bulunmaktadır (Zarcone, 2012, s. 84). 2003 yılında yayımlanan bu ilk katalogdaki eksiklikler, Saint John Üniversitesi bünyesindeki Hill Müzesi ve El Yazmaları Kütüphanesinin¹⁴ 2011-2015 yılları arasında Kudüs'te yürüttüğü dijitalleştirme çalışmaları¹⁵ kapsamında tüm el yazması eserlerin dijital görüntülerinin de kayıt altına alınmasıyla giderilmiştir.

¹² Katalogda kullanılan numaralandırma sistemine göre birinci sayı nüshanın tekke kütüphanesindeki arşiv numarasını gösterirken ikinci sayı nüshadaki eserin katalogdaki sıra numarasını gösterir (Barakat, 2003, s. 4).

¹³ Katalogda, Çağatayca yazılan eserlerin dili Özbekçe (al-Lugat al-Uzbakiyya) olarak ifade edilmiştir.

¹⁴ İlk kez 1964 yılında Saint's John Üniversitesinde bulunan risk altındaki el yazması eserlerin korunması amacıyla başlatılan görüntüleme çalışmaları, sonraki yıllarda dünya çapında yaygınlaşmış ve 2022 yılı itibarıyla yüz binden fazla el yazması eser dijital olarak görüntülenmiştir. Hill Müzesi ve Yazmaları Kütüphanesinin geçmişten günümüze dijital görüntüleme çalışmalarının tarihçesi hakkında daha fazla bilgi almak için bk. <https://hmmml.org/about/history/>. Kütüphanenin dünya çapında çalışma yürüttüğü bölgeler için bk. <https://hmmml.org/about/global-operations/>

¹⁵ Hill Müzesi ve Yazmalar Kütüphanesi Kudüs'te Özbek Tekkesi kütüphanesinin yanı sıra beş kütüphanenin el yazması koleksiyonlarını daha dijitalleştirmiştir. Kudüs'te yürütülen görüntüleme

Tekke Kütüphanesindeki Çağatayca Yazmalar

Kudüs'teki Özbek Tekkesinin kütüphanesinde bulunan Çağatayca el yazması eserlerin konu edildiği bu çalışmada; yazmalar detaylı bir şekilde farklı yönleriyle tanıtılmış, önceden hazırlanan iki katalogda tespit edilen eksiklik ve yanlışlıklar açıklama kısımlarında dile getirilmiş ve eserlerden örnek metinlerin yazı çevrimleri sunulmuştur. Tanıtılan yazmalar Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesinin dijital koleksiyonundaki proje numaralarına göre sıralanmıştır. Yazma eserlerin adı geçen dijital koleksiyondaki görüntülerine ve katalog bilgilerine erişimi sağlayan internet bağlantıları paylaşılmıştır ancak söz konusu bağlantılardaki yazma görüntülerinin yalnızca dijital okuma salonunun üyelerine açık olduğunu belirtmek gerekir.

1. AABL 00047 010

Eser adı	Ali Şir Nevâyî'nin Fevayidü'l-Kiber adlı divanından iki gazel
Yazma türü	Mecmua
Sayfa aralığı	216b-217a
Kayıt numarası	10
Müellifi	Ali Şir Nevâyî
Yaprak sayısı	Mecmuanın toplam yaprak sayısı 249, Çağatayca gazellerin bulunduğu yaprak sayısı 1
Cilt özellikleri	Gazellerin içerisinde yer aldığı mecmua, dış yüzeyinde altın renkli beyzî bir şemse ve salbeklerin yer aldığı köşebentsiz karton kapaklar ile ciltlenmiştir. Karton kapaklar kimyon rengindedir. Mecmuanın sırtı yeşil bir deri ile kaplıdır. Ön ve arka kapakların iç kısımları ise kırmızı renkli çiçek motifleriyle süslüdür.
Ölçüleri	Cilt ölçüleri: 20.4 x 13 x 3.1 cm, yazı alanı: 14 x 7 cm
Satır sayısı	Mecmuanın ilk kısmı olan Arapça eser her sayfada yedi satır hâlinde yazılmışken Farsça ve Çağatayca şiirlerin yer aldığı ikinci kısımda beyitlerin çok büyük bir kısmı yukarı doğru meyilli, çapraz bir şekilde yazılmıştır. Hemen her sayfada iki satır düz yazılmış dizeler de bulunur. İki sütun olarak düzenlenmiş bu kısımda satır sayıları on dokuz yirmi arasında değişir.
Kağıt özellikleri	Mecmua boyunca yaprakların rengi nohudî ile soluk beyaz arasında değişiklik gösterir. Mecmuanın ilk kısmında bazı yapraklarda modern kareli defterlerdekine benzer çizgiler bulunur. Mecmuanın yazıldığı kağıtların fabrika üretimi olduğu açıktır.
Yazı türü	Nestalik
İstinsah tarihi	Mecmuadaki ilk kısım olan Arapça eser 24 Zilkade 1324 (9

faaliyetleri hakkında bilgi almak için bk. (Mugler, 2021), <https://hmmml.org/about/global-operations/jerusalem/>

Ocak 1906) tarihinde istinsah edilmiştir. Çağatayca ve Farsça şiirlerin yer aldığı ikinci kısmın ise ne zaman yazıldığına dair bir kayıt mevcut değildir. Ancak bu kısmın hemen öncesinde 216a sayfasında mavi tükenmez kalemle Farsça yazılmış bir kolofon kaydı yer alır ve bu kayıt sonuna 1979 yılı yazılmıştır.

Müstensihi İçerik

Bilinmiyor

İki kısımdan oluşan mecmuanın 1b-214b sayfaları arasındaki birinci kısmı Sadrüşşerîa namıyla bilinen Hanefî fakihî ve kelam alimî Ubeydullah bin Mesud el-Mahbûbî tarafından kaleme alınan *en-Nukāye Muhtasarü'l-Vikāye fî Mesā'ili'l-Hidāye* adlı Arapça eseridir.

216b-246a sayfaları arasındaki ikinci kısım ise Farsça ve Çağatayca şiir seçkisidir. Bu şiir seçkisinin ilk iki sayfasında (216b-217a) Ali Şîr Nevâyî'nin Fevâidü'l-Kiber adlı divanından iki gazel yer alır. 217a sayfasının sonunda na'at başlığının ardından Farsça iki dize yazılmıştır. Buradan mecmuanın sonuna kadar (246a) Farsça şiirler devam etmektedir.

Açıklama

Barakat tarafından hazırlanan katalogda mecmuanın 216b-246a sayfaları arasındaki ikinci kısmının bütünüyle Farsça şiirlerden oluştuğu ifade edilmiştir. (2003, s. 53) kataloglama süreci Celeste Gianni tarafından yürütülen Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesinin dijital koleksiyonunda mecmuanın bu ikinci kısmının Çağatayca şiir seçkisi olduğu belirtilmiş ve bu şiirler Ali Şîr Nevâyî'ye atfedilmiştir¹⁶. Hem Barakat (Barakat, 2003, s. 53) hem de Gianni mecmuanın ilk kısmı olan Arapça eser hakkında daha detaylı bilgiler verirken ikinci kısım hakkında bir şiir seçkisi olduğunu ifade etmekle yetinmişlerdir.

Yazma 25.04.2012 tarihinde dijital ortama aktarılmıştır.

Yazmadan Örnek

216b

Nevâyî

Cānga çün dēr mēn ne ērdi ölmekim keyfiyyeti
Dēr ki bā'îş boldı cism içre maraznı şiddeti

Cismdin sorsam ki nē ērdi bu ...ge sebeb
Dēr aña boldı sebeb otluğ bağırnı hırqati

Çün bağırđın sordum aytur andın ot tüşti maña
Kim köñülge şu'le saldı 'aşk berğ-i āfeti

Köñlüme kılsam gāzab aytur ki közdindür güneh
Körmeyin ol tüşmedi bizge bu işdin töhmeti

¹⁶ Bk. <https://w3id.org/vhmmml/readingRoom/view/520807>

Közge çün dèrmèn ki ey ter-i dâmeni yüzi qara
 Sèndin olmuş tilbe köñlümni belâ vü vaşseti
 Baqiye
 Yıgılap aytur közge meniñ èrdi ihtiyâr
 Kim köründi nâgehân ol şuh-ı meh-veş tal'atı
 İy nevâyî barça öz 'özrin dèdi ölgünçe küy
 Kim saña 'aşq oq èrmiş özni kısmeti
 Nevâyî
 Ötken kèçe mèn èrdim ol sîm-ten èrdi
 Gülşen yüzide meskenimiz bir çemen èrdi
 Gülbün ara ikki sıkunça menzil kişige
 Bülbül ile gül dèk ikimizğa vağan èrdi
 Lâle kibi yâkut kadeh ... bîdâd
 Bir şîşe mey andağ ki 'aķîk-i yemen èrdi

2. AABL 00184 023

Eser adı	Yazmaya doğrudan bir başlıkla başlanmamış olsa da içerikten bu eserin açıkça "Hazret-i Bibi Seşenbe" kıssası olduğu anlaşılmaktadır.
Yazma türü	Müstakil
Kayıt numarası	23
Müellifi	Anonim
Telif tarihi	Eserin telif ve istinsahına dair herhangi bir kayıt mevcut değildir.
Yaprak sayısı	11
Cilt özellikleri	Ciltsiz
Ölçüleri	Cilt ölçüleri: 21x13.4x0.2 cm, yazı alanı: 14x8.5 cm
Satır sayısı	1b sayfasında altı satır bu sayfadan sonraki tüm sayfalarda dokuz satır.
Kağıt özellikleri	Aharsız nohudi renkteki yapraklarda yer yer rutubet lekeleri bulunur ve bazı yapraklarda haşerat yenikleri görülür.
Yazı türü	Gayet okunaklı harekesiz nestalik bir hatla kaleme alınmıştır. Siyah mürekkeple kaydedilen yazmadaki bazı sözcükler kırmızı mürekkeple yazılmış ve bazı sözcüklerin üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir.
İstinsah tarihi	Belirsiz
Müstensihi	Belirsiz
İçerik	Orta Asya'da özellikle kadınlar arasında yaygın olan hümüşkül-küşâdh adlı dua ve zikir ritüeli, her türden sıkıntının izale edilmesi ve her türden talebin karşılanması amacıyla icra edilir. Genellikle salı günleri yapılan bu ritüel, Bibi Müşkül-küşad veya Bibi Seşenbe (Sişenbe) adlarıyla

anılan kadın evliyanın hikâyelerini okumakla başlar. Halkın inancına göre Bibi Seşenbe Nakşibendi tarikatının kurucusu Bahâeddin Nakşibend'in halasıdır (Tosun, 2008, s. 5-6). Yazmada Bibi Seşenbe'nin ritüel sırasında okunan kıssası yer alır.

Yazma, dünya ve ahirete dair isteklerin gerçekleşmesi için Bibi Seşenbe kıssasının anlatılmasından önce ve anlatılmasının ardından yerine getirilmesi gereken ritüellerin beyan edilmesiyle başlar. Daha sonra Bibi Seşenbe kıssası anlatılır.

Bibi Seşenbe kıssasında üvey annesi elinden zulüm gören yetim bir kızın Bibi Seşenbe ile karşılaşması ve ardından talihinin düzelmesi anlatılmaktadır.

Açıklama

Yazmanın birbirini takip eden rakabe kayıtlarından 10b sayfasına kadar eksiksiz olduğu görülür. 11a sayfası bir önceki yaprakta yer alan rakabe kaydıyla devam etmez. Söz konusu sayfalar arasında bir esikliğin olduğu açıktır. Yazmanın son sayfasında (11b) altıncı satırdan sonraki satırların büyük bir kısmı silinmiştir ve okunabilen kısımdan anlaşıldığı kadarıyla metin tamamlanmamıştır. Dolayısıyla bu yazma sondan eksiktir.

Barakat'ın kataloğunda eserin adı "*Risāle fi't-Taşavvuf 'inde'l-Nakşibendiyye*" (Nakşibendiliğe göre tassavuf üzerine bir risale) olarak kaydedilmiştir (2003, s. 190). Bu isim, Celeste Gianni kataloğunda da aynı şekliyle kullanılmıştır¹⁷. Oysa eser Orta Asya Türk dünyasında el yazması başka örneklerine de rastlanan¹⁸, popüler bir metin olan Bibi Şenbe kıssasıdır.

15.07.2012 tarihinde Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesi tarafından dijitalleştirilen yazmanın dili hem dijital katalogda hem Barakat'ın kataloğunda Özbekçe olarak gösterilmiştir.

Yazmadan Örnek

[1b] (4) ... ammā raviyān andağ rivāyet (5) kılurlar kim her kim ferzend taleb ve baht (6) taleb ve dünyā taleb ve āhiret taleb bolsa [2a] (1) ve yene her hāceti bolsa hāzret-i bibi (2) seşenbe h'āce bahāu'd-dīn nakşibendīniñ (3) hālalarının haqqıda aş kılıp (4) ötkerse her neçük hāceti bolsa (5) revā bolğay bī-şek maqşadıge yētkey (6) aşları bu tarīkadur kim eger (7) kılaturgen kişi bolsa yeti öydin (8) un tilesün ammā bir hatunlik öy (9) bolsun eger kılaturgen kişi bolsa öz

¹⁷ Bk. <https://w3id.org/vhmmml/readingRoom/view/520925>

¹⁸ Bibi Seşenbe kıssasının el yazması nüshalarından birinin yazı çevirimi ve Türkiye Türkçesine aktarımı için bk. Dashti, 2017, s. 42-45, 103-107.

öyiniñ [2b].

3. AABL 00191 074

Eser adı	Eksik bir yazma olması nedeniyle başlığı bulunmayan bu eserin içeriğine bakıldığında İslam peygamberi ve ailesi hakkında yazılmış çeşitli şiirlerden oluştuğu görülür.
Yazma türü	Müstakil
Kayıt numarası	74
Müellifi	Anonim
Telif tarihi	Belirsiz
Yaprak sayısı	22
Cilt özellikleri	Ciltsiz
Ölçüleri	Sayfa ölçüleri: 24x14 cm, yazı alanı: 21,5x11 cm
Satır sayısı	12
Kağıt özellikleri	Aharsız nohudi renkteki kağıtlar, yıpranmış hâldedir ve üzerlerinde su lekeleri bulunmaktadır.
Yazı türü	Harekesiz nestalik
İstinsah tarihi	Belirsiz
Müstensihi	Belirsiz
İçerik	Adı bilinmeyen ve başlığı bulunmayan bu yazma, hem Barakat'ın katalogunda hem de Celeste Gianni tarafından Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesi için hazırlanan dijital katalogta " <i>Tasavvufi Şiirler</i> " adıyla sunulmuştur ancak eserin içeriğine bakıldığında bu yazmadaki dizelerin Maktel-i Hüseyin niteliğindeki bir manzumeden parçalar olduğu anlaşılmaktadır. Manzumenin bölüm başlıkları yatay çizgiler arasına yazılmıştır. Eksik yapraklar olduğu için başlığı bilinmeyen ilk bölüm, İslam peygamberinin ölümünden ve sonrasında yetim kalan kızı Fatma'nın üzüntüsünden bahseder. 4a sayfası sonundaki başlıkla sona eren bu ilk bölümün ardından gelen bölümler ve sayfa sınırları şöyledir: <i>hazret-i bibi fatıma ataları ...ge yığlağanları</i> 4a-7b, <i>meclis-i yetim-nâme</i> 7b-9a, <i>vefât-ı hazret-i imâm hüseyinni kışşaları</i> 9a-11a, <i>hazret-i imâm hüseyin tüşleride babalarından ...</i> 11a-15a, 15a sayfasının yarısından itibaren araya <i>ve yine hazret-i imâm deşt-i kerbelâda kaldılar</i> ifadesiyle başlayan mensur metin girmekte 15b sayfasının yarısına kadar devam etmektedir.

Bu mensur metni takiben başlayan manzum metin 16b sayfasına kadar sürmektedir. ... *hāşim ... birle ölgen on yigitler yığlay* 16b-17b, *hazret on yigitlerige ... yığlagenleri* 17b-19b, *hazret-i bibi şehriyār imām zübeyrge iltip yığlagenleri* 19b-22b

Açıklama

Baştan ve sondan eksik olan yazma, rakabe kayıtlarından takip edilebildiği kadarıyla iç kısımlarda eksiksiz ve yaprakları doğru sıralanmış görünmektedir. Yazma okunması oldukça zor bozuk bir hatla kaleme alınmıştır. Su lekelerinin tahrip ettiği kısımlar, mürekkebin silinmesi ve dağılması nedeniyle okunmaz durumdadır. 1a, 1b, 2a, 19a, 21a, 21b, 22a sayfalarındaki beyitler ile 18b sayfasının son iki beyiti iki sütun hâlinde kaydedilirken bahsedilen kısımlar dışında tüm metin tek sütun olarak yazılmıştır. Yazmada yer yer dizeler arasına çizilmiş yatay çizgiler bulunur. Bu çizgiler yerine göre bölüm başlıklarını ve bent sınırlarını tayin eder.

Barakat'ın hazırladığı katalogda yazmanın dilinin Farsça olduğu ifade edilirken (2003, s. 197) dijital katalogda yazmanın dilinin Özbekçe olduğu bildirilir¹⁹.

Yazmadan Örnek

3b'den:

Ol muḥammed cānın aldı 'azrā'ıl
Fānī dünyādın muḥammed ketti bil
'Āyşe uşlap muḥammedin başını
Töker érđi dem-be-dem köz yaşını
Fāṭıma kedin ziyāde yığladı
Bîçāre köygen yüregın dağladı
(13b)'den:

İmām özige keldi boldı bîdār
Oturup ravzada köp yığladı zār
Çıqıp ol dem muḥammed ravzasıdın
Alıp ruḥşat muḥammed babasıdın

4. AABL 00196 016

Eser adı

Mecmua içerisinde hem Çağatayca yazılmış bir Divan-ı Hikmet nüshası hem de farklı şairlere ait Çağatayca şiirlerin de yer aldığı Farsça, Osmanlı Türkçesi karışık bir şiir seçkisi yer alır.

¹⁹ Bk. <https://w3id.org/vhmmml/readingRoom/view/520930>

Yazma türü	Mecmua
Kayıt numarası	16
Müellifi	Muhyî Larî, Hoca Ahmed Yesevî, Ali Şîr Nevâyî, Meşreb (Baba Rahim), Hüveydâ (Hoca Nazar), Fuzûlî, Hâfız, Gıyâsî, Câmî, Bîdil (Mîrzâ Abdülkadir bin Abdilhâlik Arlâs), Elemkeş, Sûfî Allahyâr, Cevherî
Yaprak sayısı	Mecmuanın toplam varak sayısı 300, Divan-ı Hikmet ve ona bağlı diğer Çağatayca şiirlerin yer aldığı kısım 69 ve şiir seçkisi kısmında Çağatayca beyitlerin yer aldığı toplam yaprak sayısı ise yaklaşık 85 yapraktır.
Cilt özellikleri	Mecmua ortası kırmızı, kenarları ise ön kapakta yeşil ve arka kapakta kimyon renginde olan bir kartonla ciltlenmiştir. Karton kapağın kırmızı olan kısmının ortasında sarı renkli bir şemse yer alır. Her iki kapakta da bulunan şemse çeşitli motiflerle süslenmiştir. Şemseden kopuk salbekler bir mühürdür. Mühürde “ <i>amel mollâ ya’kûb ... h’âce</i> ” adı yer alır. Şemse ile salbekler arasında çeşitli motiflerle süslenmiş yatay bir süsleme yer alır. Bu süsleme ön kapakta kırmızı arka kapakta ise siyah renklidir. Kitabın sırtı mavi bir kumaş kaplanmıştır. Kitabın karton kapaklarında yer yer aşınmalar meydana gelmiştir. Kapakların iç kısımlarında ebru süslemeleri yer alır.
Ölçüleri	Mecmua ölçüleri 26.2 x 15.5 x 3.7 cm, yazı alanı: 16 x 7.5 cm
Satır sayısı	Yatay satırların bulunduğu sayfalarda satır sayısı on üç iken sağ alt-sol üst yönündeki çapraz satırların yer aldığı sayfalarda bu sayı değişmektedir.
Kağıt özellikleri	Yer yer su lekelerinin yer aldığı nohudî renkteki aharsız kağıtlar kullanılmıştır.
Yazı türü	Harekesiz nestalik
İstinsah tarihi	Yazmadaki metinlerden yalnızca ikinci kısmı oluşturan Farsça mensur eserin istinsah tarihi kaydedilmiştir. 75b sayfasındaki kayıttan anlaşıldığına göre eser, 7 Rebiyülevvel 761 (27 Ocak 1360) tarihinde telif ve 1298 (1880-1881) yılı düşünbe (pazar) günü istinsah edilmiştir.
Müstensihi	Belirsiz
İçerik	Mecmua iki Farsça ve bir Çağatayca bütünlüklü metnin yanı sıra dağınık hâldeki Farsça, Çağatayca ve Osmanlı

Türkçesi dillerinde kaleme alınmış şiir derlemelerini içermektedir. Bu bağlamda mecmua içeriğini dört kısma ayırmak mümkündür. Bu kısımların mecmua içerisindeki sayfa aralıkları ile muhtevaları şöyle ifade edilebilir:

1. 1b-48a sayfaları arasındaki birinci kısım, Muhyî Larî adlı meşhur İranlı şairin Futûhu'l-Haremeyn başlıklı manzum hac seyahatnamesini ihtiva eder.
2. 50b-75b sayfaları arasındaki ikinci kısım, hac ziyaretgâhları hakkında yazılmış anonim, Farsça, mensur bir eserdir.
3. 186b-236a sayfaları arasındaki üçüncü kısım, Hoca Ahmed Yesevî'nin Divan-ı Hikmet adıyla derlenen hikmetlerinin Çağatayca bir nüshasını içerir. Yesevî hikmetlerinin ardından 236a-239b sayfaları arasında *münâcât-ı hazret-i sultân* başlıklı Çağatayca manzum bir münacat metni yer alır. Bu münacat metnini Yesevi tarzında hikmet yazan iki şairin hikmetleri takip eder. İlk hikmet 253b-254a sayfaları arasında bulunur ve *hikmet-i şemse'd-dîn* başlığını taşır diğer hikmet ise 254b-255a sayfaları arasındadır ve *hikmet-i işân 'azîm* başlıklıdır.
4. 78b-186a ile 255b-296a sayfaları arasındaki dördüncü kısım, Farsça, Çağatayca ve Osmanlı Türkçesi dilleriyle yazılmış farklı şairlere ait çeşitli şiirlerden oluşur. Dördüncü kısmın ilk parçası ile ikinci parçası Divan-ı Hikmet metnin araya girmesiyle birbirinden ayrılır. Her iki parçada dağınık olarak kaydedilmiş şiirlerin bazılarının kimler tarafından yazıldığı tespit edilebilirken bazılarınınki tespit edilememiştir. Mecmuanın dördüncü kısmını meydana getiren şiirlerin hangi sayfalarda yer aldıkları, kimler tarafından yazıldıkları ve dilleri şöyle belirtilebilir: 78b-87a Meşreb'e ait Çağatayca gazel ve muhammes örnekleri, 87a-92b Hüveydâ'ya ait Çağatayca beyitler, 92b-94b Meşreb'e ait Çağatayca bir müstezad ve muhammes örnekleri, 94b-98a Fuzûlî'ye ait Osmanlı Türkçesi ile yazılmış gazel ve murabba örnekleri, 98a-120b Meşreb'in Mebde-i Nûr adlı

mesnevisinden Çağatayca beyitler, 120b-135a Meşreb'e ait Çağatayca gazel, murabba, muhammes ve müseddesler, 135a-139b Ali Şîr Nevâyî'nin Çağatayca sakinamesi, 139b-144b Hüveydâ'ya ait Çağatayca beyitler, 144b-148b Ali Şîr Nevâyî'ye Çağatayca ait beyitler, 148b-150b Gıyâsî mahlaslı bir şaire ait Farsça naatlar, 150b-151a Molla Câmî'ye ait Farsça bir şiir, 151a-153b Hoca Hafız'a ait Farsça beyitler, 153b-158a Ali Şîr Nevâyî'ye ait Çağatayca beyitler, iki rubai ve iki müfred, 158a-159a Meşreb'e ait Çağatayca bir muhammes, 159a-159b Ali Şîr Nevâyî'ye ait Çağatayca bir muhammes, 160a-163a Elemkeş mahlaslı şaire ait *müseddes-i elem-keş fi na'ti'n-nebî* başlıklı Çağatayca bir naat, 163a-167a Ali Şîr Nevâyî'nin Çağatayca pendnamesi, 167b-168a Ali Şîr Nevâyî'ye ait Çağatayca bir muhammes, 168a-171a Bîdil'e ait Farsça şiirler, 172b-184b Molla Câmî'ye ait Farsça şiirler, 186a Elemkeş mahlaslı şaire ait Çağatayca beyitler, 255b-268b diğer sayfalardakinden daha bozuk bir hatla dağınık hâlde hem metin alanına hem de sayfa kenarlarına yazılmış Türkçe ve Farsça karışık beyitler, 269a-271a *tavşif-i işân-ı zamâne* başlıklı Çağatayca bir şiir, 271a-272a Farsça mısralar, Farsça rubai, Çağatayca yazılmış bir beyit, Bîdil'e ait Farsça bir kıta ve beyit, Farsça sual ve cevap tarzında düzenlenmiş iki beyit, 272b-273b *risâle-i ricâlu'l-ğayb* başlıklı Farsça mensur metin, 274a-275b Farsça beyitler, 286b Farsça beyitler, 287a *mev'ize-i emîr nevâyî* başlıklı Ali Şîr Nevâyî'ye ait Çağatayca manzum mevize, 287b-289b Farsça beyit ve ibareler, 293a sayfanın sağ üst kenarında birkaç Farsça beyit, Nevâyî'ye ait Çağatayca beyitler ile anonim bir Çağatayca naat, 293b-294a Sûfî Allahyâr'a ait Çağatayca yazılmış beyitler ve 294a sayfasının sol tarafında Arapça ibareler, 294b *muhammes-i emîr* başlıklı Çağatayca bir muhammes, 295a *muhammes der süz-ı vefât-ı molla-yı rûmî* başlıklı Farsça bir muhammes, 295b Farsça bir muhammes, Cevherî mahlaslı bir şaire ait Farsça beyitler, Farsça bir rubai, sayfanın sol kenarında Arapça dört satırlık bir dua ve Nevâyî'ye ait Çağatayca iki beyit, 296a Farsça

rubai, kıta ve beyitler, 298b anonim Farsça beyit ve ibareler.

Mecmuada 48b-50a, 76a-78a, 171a-172a, 185a-185b, 276a-286a, 289b-292b, 296b-298a ve 299a-300b sayfaları ise boş bırakılmıştır.

Açıklama

Mecmuanın yazımında baştan sona kadar kırmızı ve siyah mürekkep kullanılmıştır. Vurgulanmak istenen kısımlar ile başlıklar çoğunlukla kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Memuada yazı alanı kırmızı renkteki cetvel çizgileri ile tespit edilmiştir. Bu alanın dışında bir de ince mavi cetvel çizgileri yer alır. Kırmızı cetvel çizgileri ile dıştaki mavi cetvel çizgileri arasında kalan alana derkenarlar kaydedilmiştir. Ayrıca 1b-2a sayfalarında dizelerin, 50b-51a sayfalarında satırların ve 78b-79a sayfalarında ise beyitlerin yazıldığı alanlar da çizgilerle belirlenmiştir.

Mecmuada tüm mensur metinlerin yanı sıra Divan-ı Hikmet ve onunla ilgili diğer Çağatayca şiirler ile 274a-275b sayfaları arasındaki Farsça beyitler tek sütun hâlinde yazılırken diğer tüm manzum kısımlar iki sütun hâlinde kaydedilmiştir.

Mecmuanın ilk kısmı olan Farsça Futûhu'l-Haremeyn mesnevisi 1b sayfasında süslemeli bir serlevha ile başlar. Bunun dışındaki mecmua kısımlarının başlangıcında ise serlevha bulunmaz.

Bir hac seyahatnamesi olan Futûhu'l-Haremeyn mesnevisinin yazılmış olduğu sayfaların bazılarında Hicaz'daki kutsal mekanların minyatürlerine de yer verilmiştir. Minyatürlerin yer aldığı sayfalar şunlardır: 20a, 24b, 27a, 31a, 35a, 36a, 37a, 38b, 39a, 39b, 40a, 41a, 42a, 46b, 47b.

Barakat'ın kataloğunda mecmuanın içeriği hakkında yalnızca naatlar, hac hükümleri ve sufiyane şiirleri kapsadığı bilgisi yer alırken (Barakat, 2003, s. 202) mecmuadaki Çağatayca parçalardan hiç bahsedilmemiştir. Celeste Gianni'nin dijital kataloğunda ise eserin üç kısımdan oluştuğu; birinci kısmın Farsça Futûhu'l-Haremeyn mesnevisini, ikinci kısmın haccın kutsal mekanlarından bahseden Farsça mensur bir metini ve 79v-299r sayfaları arasındaki son kısmın ise Çağatayca, Farsça sufiyane şiirleri kapsadığı ifade

edilmiştir²⁰. Her iki katalogda da Divan-ı Hikmet'in Çağatayca nüshasına dair herhangi bir bilgi bulunmadığı gibi yukarıdaki gibi detaylı bir içerik tanıtımı zaten hiç yapılmamış oldukça yüzeysel bilgiler verilmiştir.

Yazmadan Örnek

78b'den

İbtidâ kıldım ki bismillâhirrahmanirahîm
 Kûl huvallâhu ehad zatın érür ism-i 'azîm
 Küntü kenzen maħfiyyen her bende köñlide muķim
 Miñ bir ismiñni şifâtıñni biri érmiş kerîm
 'Âlem âdemni kılmasdın burun érdirñ qadîm
 Cümle 'âlem pâdişâhı sen érürsen zü'l-celâl
 Barçası fânî bolur bolmas saña hergiz zevâl
 Rast kelmeydür seni vü sıfâtıñni men kılsam hayâl
 Arısın vaħdetde yektâ-yı ħudâ-yı bî-mişâl
 Barça eşyâ keldi cünbişge sendin ey ħakîm

186b'den

Bismillah dëp beyân eylep ħikmet aytıp
 Tâliblerge dürr [ü] gevher saçtım men a
 Riyâzetni kıatıg tartıp qanlar yutup
 Men defter-i şânî sözin açtım men a
 Sözni aydım her kim bolsa didâr-ţaleb
 Cänni cânğa peyvend kıldım regni ulap
 Ğarîb faķir yetimlerini ħâlin sorap
 Köñli bütün ħalâyıkdın kaçtım men a

5. AABL 00202

Eser adı

1. Battalname (ğazâvat-ı seyyid baţţal ğazî rażıyallahu 'anh)
2. Ali bin Ebû Tâlib hakkında bir kıssa

Yazma türü

Mecmua

Kayıt numarası

202

Müellifi

Belirsiz

Yaprak sayısı

Mecmua toplam sayısı 221 yaprak, 1b-179b sayfaları arasındaki Battalname metni 179 yaprak ve 180b-221b sayfaları arasındaki Ali Bin Ebû Tâlib kıssası ise 41

²⁰ Bk. <https://w3id.org/vhmmml/readingRoom/view/520934>

yapraktır.

Cilt özellikleri	Mecmua kimyon renkli karton bir kapakla ciltlenmiştir. Hem ön hem de arka kapakta salbekler ve şemse bulunur. Salbekler bakır renginde, şemse ise siyah renklidir. Mecmunun sırtı kırmızı bir bezle kaplanmıştır. Bu bezin arka kapakla birleşen kısmı büyük ölçüde kapaktan ayrılmıştır.
Ölçüleri	Mecmuanın ölçüleri 24 x 15 cm
Satır sayısı	17
Kağıt özellikleri	Nohudî renkteki aharsız kağıtlarda yer yer su lekeleri bulunmaktadır.
Yazı türü	Harekesiz nestalik
İstinsah tarihi	Mecmuada istinsah veya telif tarihi olarak değerlendirilebilecek tek kayıt 179b sayfasında Battalnâme metninin sonunda yer alan hicri 1316 (1898-1899) yılıdır.
Temellük kaydı	Mecmuanın 151a sayfasında yer alan “ <i>bu kitâb ya'nî seyyid battal gâzî muhammed şâkir emîn ... hâl mîrzâ oğlını kitâbı</i> ” kaydı mecmuanın ilk kısmı olan Battalname'nin Muhammed Şakir Emin Hal Mirza'nın oğluna ait olduğunu gösterir. Bu kayıta yer alan isim mecmuanın birkaç sayfasında bulunan Arap harfli mühürdeki isimle (<i>muhammed şâkir emîn bin hâl mîrzâ</i>) de benzerlik gösterir.
Okunma kaydı	Mecmuanın sonunda 221b sayfasının bitiminde Arap harfleriyle, farklı bir hat ve kalemle “ <i>Hamrâ 'Alî ibn Rüstem Bay okudu sene 1382</i> ” ifadesi yer alır. Bu kaydın hemen altında ise yine aynı kalemle “19 XII 1962” tarihi ve yanına Kiril harfleriyle “ <i>үүл</i> ” (yıl) yazılmıştır. Bu kaydın yazmayı okuyan kişiye ait olması kuvvetle muhtemeldir zira hicri 1382 senesi miladi 1962 yılına tekabül etmektedir.
Müstensihi	Belirsiz
İçerik	İki bölümden oluşan mecmuanın birinci bölümü, Seyyid Battal Gazi'nin Türkler arasında destanlaşan kahramanlık menkabelerini içeren Battalnâme hikayesidir. Bu kısım mecmuanın 1b-179b sayfaları arasındadır. Mecmuanın ikinci bölümü ise İslam peygamberinin damadı ve amcasının oğlu olan Ali bin Ebû Talib

hakkındaki bir hikâyedir. Bu hikâye mecmuanın 180b-221b sayfaları arasında yer alır.

Açıklama

Mecmuanın yazımında büyük oranda siyah mürekkep kullanılırken yer yer kırmızı mürekkeple kaydedilmiş kısımlar da bulunur.

Mecmuanın birçok sayfasında, muhtemelen yazma sonunda kitabı okuduğunu beyan eden Hamra Ali bin Rüstem Bay tarafından, sayfa kenarlarına Kiril harfleriyle Özbekçe yazılmış notlar bulunmaktadır. Bu notlardan biri mecmuanın ilk zahriye sayfasında yazan “саид батоли гази” (Said Batoli Gazi) başlığıdır. 1b sayfasında ise metnin Arap harfli başlığı, sayfanın üst kısmına yeniden tükenmez kalemle ve Kiril harfleriyle “газвоти саид батоли гази разивлог” (Gazvoti Said Batoli Gazi Razivlog) şeklinde yazılmıştır. Bunlar dışında sayfa kenarlarına yazılmış Kiril harfli Özbekçe notların yer aldığı sayfalar şunlardır: 4b, 12b, 18a, 18b, 23b, 25b, 34b, 49a, 54b, 55b, 104b, 105b, 107b, 118b, 125b, 126a, 137b, 156a, 158a, 172b.

Mecmuanın tüm sayfaları sayfaların üst orta kısımlarına yazılan Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır. Notlarda karşılaşılan rakamların şekli ile kalem renginin benzerliği numaralandırmayı yapan ile Kiril harfli notları yazanın aynı kişi olduğunu düşündürmektedir.

Mecmuada farklı sayfalara vurulmuş biri Kiril diğeri Arap harfli iki mühür bulunur. Kiril harfli mühür 5b, 25b, 85b, 105b, 151a, 214b, 220b, 221b sayfaları ile arka zahriye sayfalarından birinde bulunur. Arap harfli mühür ise 34a, 73b, 88b, 110b, 151a, 158a, 177a, 181a sayfalarında bulunur.

Mecmua Barakat kataloğunda tanıtılmamıştır. Celeste Gianni'nin dijital kataloğunda ise yazma hakkında oldukça az bilgi verilmiştir²¹.

Yazmadan Örnek

1b'den

ğazavât-ı seyyid baţţâl ġazî rażiyallâhu ‘anh
bismihu llâhirrahmanirrahîm

(1) elhamdulillâhi rabbi'l-‘âlemîn ve'l-‘âķibetu li'l-muttaķîn ve lâ ‘udvâne illâ ‘ale'z-zâlimîn (2) ve şallallâhu ‘alâ seyyidinâ muħammedin ve âlihi ve

²¹ Bk. <https://w3id.org/vhmmml/readingRoom/view/520940>

aşhabihî ecma'in ol şadr-ı bedr-i 'âlem (3) ve seyyid-i veled-i âdem mefcer-i mevcûdât ve mehter-i kâ'inât şadr-ı şuffa-i şafâ ve mâh-ı kûbbe-i (4) vefâ pür-nür muhammed muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem ki dürer-bâr kelâmlarından ve şeker-nişâr (5) zebânlarından revâ eyler şundağ rivâyet eterler ki bir kün ol hubbân-ı (6) fahr-i muhammed muştafâ şallallâhu 'aleyhi ve sellem şabâh namâzın okup oturmuşdı (7) ve aşhâb-ı güzîn rızvânullâhi ta'âlâ 'aleyhim ecma'in karşusunda cem' olup (8) oturup erürler resûl hazretiniñ mübârek «âtır-ı şerîfleri melûl (9) edi şol sebebdin ki üç kün bolup erdi ki cibril emîn hazret-i (10) rabbu'l-'âlemîndin vahy keltürgenleri yok erdi bir hazret mübârek (11) yüzleridin yârânlarığa kılıp aytur ki yâ aşhâblarım tilermin (12) içinizdin biriñiz bir laţif hikâye yâ«üd bir sergüzeşt aytarsız biraz [2a] ...

180b'den

bismillahirrahmanirrahîm

(1) ammâ râviyân-ı aḥbâr ve nâkilân-ı âşâr andağ rivâyet kılıpdurlar ki hazret-i (2) resûl şallallâhu 'aleyhi ve sellem bir kün mescid-i mübârekde aşhâblarge pend naşihat kılıp (3) olturup erdiler taşkarından nâle âvâz keldi hazret-i resûlullâh (4) selmân fârisğa işâret kıldılar selmân fâris çıkıp kördiler bir baba (5) bir qolı arqasığa bağlangen bir baş boynığa asılgen selmân fâris sordı-(6)-lar ey baba sizge kimdin zulm ta'addî otı şundağ ... ḥudâni vaḫtlarıda dēp sū'al (7) kıldılar baba dēr cevâb 'arz-ı derdimni hazretke kıurmen dēdi selmân fâris rażıy-(8)-allâhu 'anh babanı hazretni aldılarığa alıp kirdiler babanı qolın teşip boynı-(9)-dın başını alıp mübârek aldılarığa qoydılar baba hazret-i resûl-i ekrem şallallâhu (10) 'aleyhi ve sellem mübârek ayağlarığa yüz ü közini sürgep edi elḥamdulillâh ki (11) mübârek cemâlinizge müşerref boldum dēdi hazret-i sordılar ey baba neçük vak'a-(12)-dur ...

Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesi için AABL 00115 002 proje numarasıyla dijitalleştirilen el yazması mecmuanın bazı bölümlerinin Özbekçe yazıldığı bilgisi, hem Barakat'ın Arapça kataloğunda (Barakat, 2003, s. 121-122) hem de Celeste Gianni'nin dijital kataloğunda yer alır²². Her iki kataloğa göre mecmuanın 25b-26a sayfaları arasındaki “*hazâ du'â-i sihr*” başlıklı metin, 27a-41a sayfaları arasındaki başlıksız kısım

²² Bk. <https://w3id.org/vhmmml/readingRoom/view/520871>

ve 41b-42b sayfalarındaki “*hazā du‘ā-i çevirgil*” başlıklı bölüm Özbekçe yazılmıştır. Oysa söz konusu sayfalardaki metinlerin dili Osmanlı Türkçesidir. Mecmuanın 46a sayfasındaki “*hazā şerhü’l-mercân*” başlıklı metnin diline ilişkin Barakat kataloğunda herhangi bir bilgi bulunmazken Gianni bu metnin dilinin de Özbekçe olduğunu belirtmiştir ancak bu metnin de dili Osmanlı Türkçesidir.

Sonuç

Kudüs’te yer alan ve günümüzde artık hacı ve dervişlerin misafirhanesi olma işlevini yitiren Özbek Tekkesinin kütüphanesinde birçok el yazması eser bulunur. Büyük bir kısmı Arapça olan yazmalar arasında Farsça ve Türkçe metinleri içeren el yazmaları da mevcuttur. Türkçe metinlerin bazıları Osmanlı Türkçesiyle bazıları ise Çağatayca kaleme alınmıştır. Söz konusu kütüphanedeki Çağatayca el yazması eserler üzerine yapılan bu çalışmada tekke kütüphanesindeki beş yazma içerisinde Çağatayca kaleme alınmış eserler tespit edilmiştir. Bu yazmaların ikisi müstakil metinler iken diğer üçü mecmua hâindedir. Mecmuaların biri tamamıyla Çağatayca metinlerden oluşurken diğer ikisinde Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış eserler de yer alır. Tekke kütüphanesinde tespit edilen Çağatayca metinlerin büyük bir kısmı manzumdur.

Kudüs Özbek Tekkesi kütüphanesinin sahip olduğu el yazması eserler için iki kez kataloglama çalışması yapılmıştır. Bunlardan ilki 2003 yılında Başir Barakat tarafından hazırlanan katalogdur. Daha sonra Saint John Üniversitesi bünyesindeki Hill Müzesi ve Yazma Eser Kütüphanesi tarafından yürütülen dijitalleştirme işlemleri sırasında Celeste Gianni tarafından hazırlanan ikinci katalog ise büyük oranda Barakat’ın kataloğu esas alınarak hazırlanmıştır ve dijital bir katalogdur. Her iki katalogda da yazmaların temel özellikleri ifade edilmiş detaylı bilgiler verilmemiştir. Gerek Barakat’ın gerekse Gianni’nin hazırladıkları kataloglarda Çağatayca metinler hakkında sunulan bilgilerin bazılarının yanlış olduğu tespit edilmiştir. Yazma eserlerin dijital ortamdaki görüntülerine dayanılarak hazırlanan bu çalışma ile her iki katalogda tespit edilen eksiklikler tamamlanmış ve yanlışlar ise tashih edilmiştir.

Extended Abstract

Jerusalem was governed, inhabited, and visited by believers of three Semitic religions (Judaism, Christianity, and Islam) over time due to its status as a sacred area for them. On the one hand, the holy aspect of the city turned it into a conflict zone, but on the other hand, it brought a rich heritage. Invaders, traders, pilgrims, and monks transported cultural and religious products from around the world to Jerusalem throughout history and built several sanctuaries, facilities, and accommodations. Muslims, who governed the region for long ages, especially in the Ottoman era, built numerous accommodations for pilgrims, dervishes, and other visitors. One of the mentioned accommodations is the Uzbek Zawiya which hosted pilgrims and Naqshi Sufis who came from particularly Central Asia.

The Uzbek Zawiya in Jerusalem is one of the several Uzbek zawiyas all around the Ottoman Empire. The Zawiya is located on Via Dolorosa Road near Al Ghawanmeh gate inside the old Jerusalem. The founder of the Uzbek Zawiya, Osmân Bey bin Abdulmuîn, also known as Sûfî Osmân Bey, built the Zawiya in 1615. The Zawiya was

managed by Naqshi sheiks until recently. The Zawiya has not provided accommodation and Sufi order services since the death of the last sheik, Abdul-Aziz Bukhari. The family of Sheikh Abdul-Aziz Bukhari lives in Zawiya today. The Bukhari family has documents, prints, and manuscripts inherited from their ancestors at the library of the Zawiya.

According to Abdul-Aziz Bukhari's statement, the first inventory of the library is the collection of manuscripts belonging to the founder, Sûfi Osmân Bey. The library's manuscript collection consists of Arabic, Persian, Ottoman, and Chagatai manuscripts. Most of these manuscripts were written in the Arabic language. Bashir Barakat cataloged the manuscripts at the library in 2003. Barakat's Arabic catalog includes one hundred seventy-seven manuscripts. One hundred sixty-seven of them are self-contained codexes, and ten of them are miscellaneous volumes. These one hundred seventy-seven manuscripts contain two hundred one texts. All of the manuscripts at the library of the Uzbek Zawiya are scanned by Hill Museum and Manuscripts Library at Saint John University within the scope of digitalization works conducted in Jerusalem from 2011 to 2015. The digital images of the manuscripts and the catalog information about the manuscripts are presented on the website of the library, and the internet links relating to the introduced manuscripts are shared in this paper, however, only registered users can reach the images of the manuscripts. The digitized manuscripts were cataloged by Celeste Gianni. It is referred to Gianni's catalog via the internet links noted in the footnotes. Gianni's catalog is based on Barakat's catalog. Errors and deficiencies were detected in both two catalogs relating to Chagatai manuscripts. In this paper, the Chagatai manuscripts are described elaborately. The errors are corrected, and the deficiencies are completed in this paper.

Five manuscripts containing Chagatai texts were determined at the library of Zawiya within this study. Three of the determined Chagatai texts are in prose, and others are poems. Most of the poems belong to different Chagatai poets such as Ali Shir Nava'i, Babarrahim Mashrab, Hoca Nazar Huveyda, Sufi Allahyar, and Elemkesh, in addition to Ahmad Yasawi, and one of them is anonymous. There are also Ottoman Turkish (written by Fuzuli) and Persian poems (written by Hafez, Jami, Abdul-Qâdir Bedil, and Jawhari) in the miscellany involving the Chagatai poems. All of the prose texts are anonymous and popular literary works. The contents of the prose texts are as follows: a popular tale about the life of a woman saint called Bibi Seshenbe, the epic story of the Islamic hero called Sayyid Battal Gazi, and a legendary narration about Ali bin Abu Talib. Properties such as binding, paper, measures, contents, copy date, copyist, script, etc. of the determined Chagatai manuscripts are expressed. Moreover, sample transcribed texts taken from the manuscripts are presented. The data obtained from the images of the manuscripts are compared with the information presented in the catalogs. The misinformation and imperfect knowledge about the Chagatai manuscripts understood by the comparison are explained as notes.

Kaynakça

- Algar, H. (2012). Tarîqat and tarîq: Central Asian Naqshbandîs on the roads to the Haramayn. A. Papas, T. Welsford ve T. Zarccone (Ed.), *Central Asian pilgrims hajj routes and pious visits between Central Asia and the Hijaz* içinde (s. 21-135). Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- Alkan, M. (2019). Osmanlı Devleti'nde Özbek tekkeleri. M. D. Erdem, N. F. Kurt & Ö. Güngör (Ed.), *Yitik hafızanın peşinde Buhara konuşmaları* içinde (s. 15-78). Ankara: Pruva Yay.
- Arnon, A. (1992). The quarters of Jerusalem in the Ottoman period. *Middle Eastern Studies*, 1(28), 1-65. doi: 10.1080/00263209208700889.
- Barakat, B. (2003). *Catalog of manuscripts of the Uzbek zawiya in Jerusalem*. Kudüs: Matbuatü'ş-Şafii.
- Dashti, H. (2017). *Muhtelif sanatlarla ilgili metin çevirisi*. (Yüksek lisans tezi). Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>.
- El-Khatib, A. (2001). Jerusalem in the Qur'an. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 1(28), 25-53. doi: 10.1080/13530190120034549
- Feldinger, L. G. (2010, 3 Haziran). Sufi sheik who preached nonviolence laid to rest. *The Jerusalem Post*. Erişim adresi: <https://www.jpost.com/israel/sufi-sheikh-who-preached-nonviolence-laid-to-rest>
- Finn, J. (1878). *Stirring times or records from Jerusalem consular chronicles of 1853 to 1856 volume II*. Londra: C. Kegan Paul & Co.
- Gangat, R. (2017, 8 Mart). Uzbek zawiya, keeping a sufi tradition alive. *Gulf News*. Erişim adresi: <https://gulfnews.com/lifestyle/uzbek-zawiya-keeping-a-sufi-tradition-alive-1.1990392>
- Harman, Ö. F. (1996). Hac. *İslam ansiklopedisi* (C. 14, s. 382-386). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Harman, Ö. F. (2002). Kudüs. *İslam ansiklopedisi* (C. 26, s. 323-327). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Harman, Ö. F. (2019). İslamiyet ve Kudüs. *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(16), 9-30. doi: 10.17131/milel.584961.
- Jong, F. D. (1983). The sufi orders in nineteenth and twentieth-century Palestine: A preliminary survey concerning their identity, organizational characteristics, and continuity. *Studia Islamica*, 58, 149-181. doi: 10.2307/1595345.
- Matthews, C. D. (1932). Palestine, holy land of Islam. *Journal of Biblical Literature*, 2(51), 171-178. doi: 10.2307/3259101.
- Mugler, J. (2021, Summer). Four family libraries in Jerusalem. *HIMML Magazine*, s. 4-5. Erişim adresi: <https://hmml.org/assets/pdf/HMML-Magazine-summer-2021.pdf>.
- Natseh, Y. (2000). Al-zawiyah al-naqshibandiyya. S. Auld ve R. Hillenbrand (Ed.), *Ottoman Jerusalem: The living city 1517-1917 Volume II* içinde (s. 904-912). Londra: Al Tajir-World of Islam Trust.
- Tosun, N. (2008). Orta Asya'da bazı dînî ve tasavvufî gelenekler. *EKEV Akademi Dergisi*, 12(35), 1-10.

- Tütüncü, M. (2006). Kudüs mevlevîhânesi tarihi ve mimarisi. *Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyum Bildirileri* içinde (s. 699-723). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Tütüncü, M. (2006). *Turkish Jerusalem (1516-1917) Ottoman inscriptions from Jerusalem and other Palestinian cities*. Haarlem: SOTA / Turkestan and Azerbaijan Research Centre.
- Tütüncü, M. (2007). Kudüs tekke ve zaviyeleri ve sancakbeyi Mehmed Paşa. *Yeni İpek Yolu: Konya Ticaret Odası Dergisi*, 10, 673-680. Erişim adresi: <https://www.kto.org.tr/yayinlar/ipek-yolu-ozel/ipek-yolu-ozel-sayi-10>.
- Zarcone, T. (2012). *Kudüs'teki Orta Asyalı ve Hintli sufi hacılar* (B. Akkıyal, çev.). İstanbul: Kabalıcı.

İnternet Kaynakları

- <https://hmml.org/about/history/>. Erişim tarihi: 14.01.2023
- <https://hmml.org/about/global-operations/>. Erişim tarihi: 14.01.2023
- <https://hmml.org/about/global-operations/jerusalem/>. Erişim tarihi: 14.01.2023
- <https://w3id.org/vhmml/readingRoom/view/520807>. Erişim tarihi: 14.01.2023
- <https://w3id.org/vhmml/readingRoom/view/520925>. Erişim tarihi: 14.01.2023
- <https://w3id.org/vhmml/readingRoom/view/520930>. Erişim tarihi: 14.01.2023
- <https://w3id.org/vhmml/readingRoom/view/520934>. Erişim tarihi: 14.01.2023
- <https://w3id.org/vhmml/readingRoom/view/520940>. Erişim tarihi: 14.01.2023
- <https://w3id.org/vhmml/readingRoom/view/520871>. Erişim tarihi: 14.01.2023.